

“ASMA BAHÇESİ”NİN QONAĞI: HAMLET İSAXANLI

Erciyes Universiteti televiziyasının “Asma bahçesi” canlı yayım verilişinin aparıcısı Beyhan Asmanın Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri professor Hamlet İsxanlı ilə müsahibəsi

-Əziz kayserililər, proqramımıza xoş gəlmisiniz. Bugünkü qonağımız çox dəyərli bir insandır. O, Bakıdan gəlib. Xəzər Universitetinin qurucusu, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri professor Hamlet İsxanlı. Hamlet müəllim, xoş gəlmisiniz.

-Xoş gördük, necəsiniz?

- Kayseriyə gəlişiniz bizi çox sevindirdi. Bildiyimiz görə, Türkiyəyə çox gəlmisiniz.

- Bəli, hər birimiz uşaq vaxtlarımızdan bəri Türkiyəni görmək xəyalıyla yaşamışıq. Amma təəssüf ki, Sovetlər zamanında Amerikaya getmək mümkün idi, Türkiyəyə yox, daha doğrusu çox çətin idi. Türkiyəyə ilk gəlişim 1991-ci ildə Sovetlər dağılandıqdan sonra oldu və o gündən bəri ildə bir neçə dəfə gəlirəm. Amma Kayseriyə ilk gəlişimdir. Sevdim buranı.

- Bir Anadolu şəhəri olaraq Kayseri barədə ilk təəssüratınız nə oldu?

- Hələ ki universitetlərlə, oradakı insanlarla görüşə bilmişəm. Şəhəri isə ümumi şəkildə gördüm. Sabah daha yaxşı görə biləcəyəm. Elazığ dağına gedəcəyəm. Universiteti çox bəyəndim, gözəldir. Rektorla, dekanlarla, bölüm başkanlarıyla, müəllimlərlə tanış oldum. Niyətimiz daimi iş birliyi içində olmaqdır. İstəyirik daha yaxın olmağımız üçün hər zaman gediş - gəliş olsun. Bu həm müəllimlərə, həm tələbələrə aiddir.

- Özünüzü qısa şəkildə təqdim edə bilərsiniz-

mi?

- Mən Gürcüstanın Borçalı mahalında (Qarayazı bölgəsi, Kosalı kəndində) anadan olmuşam. Orta məktəbi orada bitirmişəm. Sonra Bakıya gələrək, universitetin riyaziyyat fakültəsinə daxil oldum. Bitirdikdən sonra Moskvaya getdim. Moskva Universitetində aspiranturada oxudum, elmlər namizədi (PhD) elmi dərəcəsi aldım. Elmlər doktoru dərəcəsi almaq üçün dissertasiyımı da (PhD proqramında) Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasında müdafiə etdim.

Yəni riyaziyyatçıyam. Amma onunla yanaşı, uşaqlığımdan mənim içimdə bir ədəbiyyat, bir şeir, bir tarix də olub. Ona görə də, riyaziyyatçı olmaqla bərabər mən həm də şairəm. Şeir kitablarım öncə Azərbaycanda çap olundu. Sonra tərcümə olunaraq Çində, Rusiyada, İranda, Pakistanda, Gürcüstanda və digər ölkələrdə çap olundu. Bunlardan başqa, mən elm tarixi, təhsil, mədəniyyət tarixi ilə, tarix fəlsəfəsi ilə, ümumiyyətlə humanitar və sosial elmlərlə də məşğul oluram.

- Mən bir sosial sahə insanı olaraq, sizinlə daha çox dil, ədəbiyyat, şeir və tarix barədə danışmaq istərdim. Erciyes Universiteti ilə Xəzər Universiteti arasında nə kimi əlaqələr quruldu?

- Universitetimizin adı “Xəzər” dənizi və qədim “Xəzər” türklərinin adıyla bağlıdır. Gənc, amma dinamik, çağdaş elm, təhsil və mədəniyyət ocağıdır. Biz bir il öncə Bakıda, Xəzər Universitetində görüşdük. Rektor bəy əməkdaşları ilə birlikdə bizə gəlmişdilər. Çox məmnun olduq. Bərabər işləmək haqqında düşündük. Protokol imzaladıq. Və indi də biz gəldik. Erciyes Universitet heyəti ilə görüşdük. Mövzu məhdudiyəti olmadan bərabər iş birliyinə girməyi düşündük. Kimlər (ədəbiyyatçı olsun, tarixçi olsun, iqtisadçı, biologiya və ya mühəndislik, ...) iş birliyi qurmaq istərsə, həm Xəzər Universiteti, həm də Erciyes Universiteti tərəfdən onlara dəstək olmağa hazırıq – belə qərara aldığımız.

- Xəzər Universiteti necə yarandı? Xəzər Universitetində sosial elmlərimi üstünlük təşkil edir?

- Xəzər Universiteti Sovetlərdə qurulmuş ilk özəl universitetdir. Mən Amerikada, Avropada, Rusiyada işləmişdim. Azərbaycanda təhsil sistemində yeniliklər, yeni ideya və yeni formalar lazım idi. Mən

bunu həmişə yazılarımda bildirərdim. Və o vaxtlar baş nazir məni dəvət etdi, fikrimi bəyəndiyini dedi. Xəzər Universitetini qurmağa başladım. 1991-ci ilin ilk aylarında (formal olaraq o zamanlar Sovet zamanlarıydı) Azərbaycana yeni təhsil sistemi gətirəcək bir universitet qurmağı düşündük. Xəzər Universiteti bir sıra sahələrdə fəaliyyət göstərir. Mühəndislik, iqtisadiyyat və menecment, dil-ədəbiyyat, humanitar-sosial elmlər, təhsil fakültələri var. Fakültələrimizin hər birində doktorantura və magistratura proqramları da var. İlk növbədə elmi araşdırma işinə önəm verən bir universitet qurmağa çalışdıq. Geniş beynəlxalq əlaqələrimiz var. Amerika, Avropa və Asiyadakı universitetlərlə iş birliyi qurduq – çox müxtəlif sahələrdə, müxtəlif istiqamətlərdə. Hər cür iş birliyimiz var. Amma Türkiyənin yeri, önəmi fərqlidir, türk universitetləri ilə daha çox çalışmaq istəyirik. Bu yolda çalışmaları-mız, uğurlarımız da var - daha çox Ankarada, İstanbulda olan universitetlərlə. Məncə, biz Kayseri Erciyes Universiteti ilə daha dərin, daha geniş bir iş birli-yi qura biləcəyik.

-Bizmi sizi kəşf etdik, ya siz bizi?

- Tam məsuliyyəti öz üzərimə götürə bilmərəm. Mən onu bilirəm ki, hər iki tərəfdə bir istək var, tələb var, sevgi var. Önəmli olan budur – kimin birinci, kimin ikinci başlaması deyil.

- Həm riyaziyyatçısınız, həm ədəbiyyatçı. İş birliyi və mədəni əlaqələrlə bağlı universitetdə hansı sahəyə üstünlük verməyi düşünürsünüz?

- Əlbəttə ki, mən tək özümü düşünmürəm. Müəllimlərin istəkləri, tələbləri də önəmlidir. Biz bu gün ədəbiyyat müəllimləri ilə görüşdük. “Milli kimlik və ədəbiyyat” adlı konfrans təşkil etmək fikrini müzakirə etdik. Bu işdə ədəbiyyatçılar, tarixçilər, dilçilər, filosoflar,... iştirak edə bilərlər.

Tarix də çox sevilir. Həm bizim universitetdə, həm burda orta əsrlər tarixi, o cümlədən Səlcuq dövrü tarixi ilə çox maraqlanırlar. Çağdaş dövr, türk dünyası tarixi mövzularında toplantılarımız olur. Mühəndislik və elektronika, inşaat mühəndisliyi - bu mövzularda düşüncələrimiz var. Kompüter elmləri, psixoloji, siyasi mövzular da ola bilər.

- Bu müxtəlif proqramlarda üstünlüyü müəllimlərə, yoxsa tələbələrə verməyi düşünürsünüz?

- Hər biri ola bilər. Bu gün bizə rus dili bölümündə və türk ləhcələri bölümündə olan tələbələrin Azərbaycana gəlmək arzusunu, niyyətini bildirdilər. Onların Bakıya, Azərbaycan türkcəsinin mərkəzinə gəlmək istəyi təbii və qarşılanmalıdır.

Digər tərəfdən, Bakı elə Sovetlər zamanında rus dili öyrənmək mərkəzi olub. Yəni Sovetləre

gələn xaricilər, tələbələr yalnız bir neçə şəhərdə, o cümlədən Moskvada və Bakıda bir il öncə rusca öyrənərdilər. Yəni, Azərbaycanda bu sahədə böyük bir təcrübə var. Ona görə rus dilini öyrənənlər və türk ləhcələrində təhsil alan tələbələrin, eləcə də digər sahələrdə oxuyan gənclərin Bakıya, Xəzər Universitetinə gəlmək arzusu çox müsbət fikirdir. Mən tələbələrin gəlib-getməsinə daha çox xoşlayıram. Çünki universitet birinci növbədə tələbələr üçündür. Məqsədimiz bu yolla tələbələrin, həyatını maraqlı etmək və dünyagörüşünü zənginləşdirməkdir.

Belə bir iş müəllimsiz də olmaz. Çünki araşdırmanı tələbələr yox, müəllimlər edir (magistratura və doktoranturayı nəzərdə tutmuram). Yəni, hər ikisi istəyə bağlıdır. İşbirliyində bəzən müəllimlər, bəzən tələbələr üstünlük təşkil edir. Bəzən doktoranturada təhsil alan tələbələr, bəzən magistraturada, başqa vaxt bakalavr proqramında oxuyanlar mübadilədə iştirak edirlər.

- Bu müraciətlər necə olmalıdır? Fərdi olaraq, ya qrup şəklində? Bununla məşğul olan xüsusi bölmələr varmı?

- Tələbələrdirsə, ilk öncə öz fakültələrinə müraciət edəcəklər. Və o fakültələr bizim universitetə müraciət edəcək. Ona görə də, öncə öz bölümlərinə, bölüm rəhbərlərinə müraciət edəcəklər, razılıq alındığı təqdirdə birbaşa bizimlə əlaqəyə girəcəklər.

- Bəs, maliyyə dəstəyi barədə nə düşünürsünüz?

- Ciddi bir maliyyə dəstəyi olmadan bu işlər görülməz. Yəni, bu universitetin tələbəsi Bakıya gələndə biz ona sadəcə “xoş gəldin” - deyə bilərik.

Digər məsələlər öncədən həll olunmalıdır. Tələbələrin mübadiləsi iki üsulla baş verir. Belə ola bilər ki, tələbə öz universitetinə təhsil haqqını ödəsin və qonaq gəldiyi universitetdə ödənişsiz oxusun (bu, təbii ki, hər iki tərəfə aiddir). Digər üsula görə isə hər tələbə gəldiyi universitetə lazımı məbləği ödəyir. Yəni, universitet və tələbələr necə istəyərə, biz də elə edirik. Amma müəllimlərin gedib - gəlməsinə hər iki universitet maliyyə dəstəyi verməyi düşünür. Yəni, sizdən hər hansı bir müəllim Azərbaycana gəlmək istəyərə, uçuş biletini sizin universitet verəcək. Otel və digər məsrəfləri bizim universitet ödəyəcək. Eynilə, bizim müəllimlər Türkiyəyə gələndə də belə olacaq. Universitet xaricində də dəstək ola bilər. Onun üzərində də çalışmalar var, xeyriyyəçilərin yardımı ola bilər.

- Bu xeyriyyəçiliyin ümumi işə faydasını necə görürsünüz?

- Olacaq. Çünki Kayseridə xeyriyyəçi insanlar az deyil. Bu gün biz universitetinizi gəzdik, muzeylərə

də getdik. Gördüm ki, bu kampusun qurulmasında və şəhərdəki bir çox işlərdə xeyriyyəçilərin böyük rolu olub. Adlarını eşitdim hər yerdə. Azərbaycanda da çox olmasa da, belə təşəbbüslər var.

- Azərbaycanda Xəzər Universitetindən başqa özəl universitetlər varmı?

- Azərbaycanda təqribən 50 (əlli) universitet var. Azərbaycan Türkiyə kimi çox böyük ölkə deyil. Cəmi 9 milyondan bir az artıq əhalisi var. Ali məktəblərdən on beşi özəl universitetdir. Otuz beş ətrafında da dövlət universiteti var. Universitetlər də Türkiyədəki kimi böyük deyil. Və onlar əsasən bir sahə üzrə ixtisaslaşmışlar; Rusiyada da belədir. Ayrı-ayrı elm, texnologiya və sənət sahələrinə aid universitetlər də var. Pedaqoji Universitet, Tibb Universiteti, İnşaat Mühəndisləri və Memarlıq Universiteti, musiqi və incəsənətlə bağlı universitetlər... Yəni, sizdəki bir fakültə orada ayrıca bir universitetdir. Amma Xəzər Universiteti çoxşaxəlilik, idarəetmə sistemi və digər keyfiyyətlərinə görə buradakılara, Türkiyə universitetlərinə bənzəyir.

- Bu anlaşmaların xaricində sizin gələcəkdə Erciyes Universiteti ilə Xəzər Universiteti arasındakı əlaqələrdə hansı istəkləriniz, layihələriniz ola bilər?

- Mən düşünürəm ki, biz təkcə iki universitet arasında yox, ümumilikdə Azərbaycan və Türkiyənin elm, sənət adamları arasındakı işbirliyinin genişlənməsinə kömək edək. Yəni, Erciyes Universiteti Türkiyəni, Xəzər Universiteti Azərbaycanı təmsil edəcək. Biz konfranslar keçirərkən, hər yerdən insanları dəvət edəcəyik. Bu iki universitetə, sıx işbirliyinə başqa universitetlər də qoşula bilər.

- Universitet xaricində Azərbaycan və Türkiyə arasındakı təhsil və mədəniyyət əlaqələri barədə fikirləriniz də bizim üçün maraqlıdır.

- Bəllidir ki, xalqlarımız mədəniyyət, dil, tarix baxımından yaxın xalqlardır. Əlaqələr yaxşıdır, amma mən düşündüyüm, arzu etdiyim səviyyədə deyil. Türkiyəni və Azərbaycanı sevən hər kəs belə düşünür.

Bəzi universitetlər arasında protokollar imzalandı, amma ortada bir iş olmadı. Siyasi sahədə də bəzi işlər görüldü, bəziləri görülmədi. Məncə, elm adamları, universitetlər, təhsil sahəsində çalışanlar çox irəli gedə bilərlər. Çünki onların bərabər çalışmağa həvəsi, ehtirası və ehtiyacı var.

Təbii ki, mən fransızlarla da, çinlilərlə də, digər xalqlarla da çalışa bilərəm. (Və əlbəttə ki, çalışaram). Amma Türkiyədə aldığım həzz, zövq başqa aləmdir. Çünki öz dilimdə danışırım. Sadə işarədən bir-birimizi anlayırıq. Bir-birimizə sevgimiz var. Ona görə biz daha böyük, daha yaxşı işlər görməliyik. Hörmətli Fəxrəddin bəy, Erciyes Universitetinin

rektoru da belə düşünür. Onun bizimlə bərabər böyük planları var. Mən onun Erciyes Universiteti və Xəzər Universitetinə olan, Türk-Azərbaycan birliyinə olan, elmə-təhsilə-mədəniyyətə olan sevgisini gördüm.

Burada, ədəbiyyat bölümündə çalışan Sevinc adlı azəri xanım var. O da Türkiyəni və Azərbaycanı çox sevir. Azərbaycanla Türkiyə arasında – “Xəzər”lə Erciyes Universiteti arasında körpü rolu oynamağa çalışır. Rektor köməkçiləri və müəllimlərlə də tanış oldum. Azərbaycana gəlmək istəməyən, iş birliyinə girmək istəməyən bir tək insan belə görmədim. Hər kəsin içində bu sevgi var, bərabər iş görmək arzusu var. Bəs bu halda niyə biz bu işləri etməyək? Ona görə mən gələcəyə nikbin baxıram, səmərəli işlər görəcəyimizə inanıram.

- Çalışmalarımızın daimi olmasını diləyirəm. Siz həm də ədəbiyyatçısınız. Şeir yazırsınız, kitablarınız var. Bir az da bu barədə danışa bilərsinizmi?

Mən uşaq yaşlarımdan şeir yazmağa başlamışam. Gərək ki, 4-cü sinifdə oxuyandan. İcimdə şeir və riyaziyyat hər zaman bərabər yaşayıblar. Sadəcə, universitetə gedərkən bir seçim etməliydim. Mən və atam belə düşündük ki, ədəbiyyat fakültəsinə daxil olmadan da şeir yazmaq olar, ədəbiyyatçı olmaq olar. Mən də riyaziyyatı sevdiyim və yaxşı anladığım üçün bu fakültəyə getdim. Amma şeiri, ədəbiyyatı unutmadım. İndi roman üzərində də çalışıram. Məncə, qısa bir zaman içində şeirlərim Türkiyədə çap olunacaq, sizə təqdim edəcəyəm. Artıq İmdat Avşar tərəfindən tərcümə olunub (bizim türkcədən sizin türkcəyə keçirilib, uyğunlaşdırılıb), 4 kitab alınıb. Amma onlar hamısı birlikdə 1 kitab olacaq. Sonrakı mərhələdə, yəqin ki, Türkiyədə digər kitablarımız çıxacaq.

- Konfransdakı məruzənizdən qədim türk ədəbiyyatına, divan ədəbiyyatına xüsusi maraq göstərdiyiniz hiss olunurdu. Füzulidən də bəhs etdiniz. O dövr Türk ədəbiyyatında Azərbaycan ədiblərinə bənzətdiyiniz, yaxın gördüyünüz şairlər varmı?

- Məruzəmin mövzusu “milli kimlik” idi. Milli kimliyi, onun formalaşmasını da biz orta əsrlərdən başladıq. “Kutadqu biliq”dən başlamış və sonra dayanan, gecikən türkdilli ədəbiyyatın şaxələnməsi, azəri, osmanlı, çağatay ədəbiyyatı və onların fərqi haqqında danışmalı olduq. Və təbii ki, Nəsimi, Füzuli, Nəvaidən də bəhs etdik. Onlar bir dəryadır. Mən o dəryadan sadəcə bir damcı götürə bildim və yoluma - milli kimlik məsələsinə davam etdim, çağdaş dövrümüzə yaxınlaşdım.

Milli kimlik haqqında mən bir monoqrafiya üzərində çalışıram. Bitmək üzrədir. Ən qədim dövrün türk ədəbiyyatı (Orxon - Yenisey yazıları, qədim dövrün şeirləri, məsələn, Mahmud Kaşqaridə olanlar

kimi, “Kutadqu biliq” və s. əsərlər) bütün türk xalqlarının ədəbiyyatıdır. Sonra müəyyən ayrılma baş versə də, dil etibarilə yaxınlıq vardı. Nəsimi, Füzuli, Nəvai dillərini bütün türklər anlayırdı. Azəri, Osmanlı, Cağatay ədəbiyyatı bir-birinə təsir edir, bir-birindən bəhrələnirdi. Azəri ləhcəsində yazan Füzulini Osmanlı – türk ədəbiyyatının böyük nümayəndəsi kimi öyrənirlər. Fərqlər daha çox müxtəlif dövrlərdə yaşamaqdan və müxtəlif tarixi yol keçməkdən qaynaqlanır...

Türklük, millətçilik, milli kimlik məsələsində ədəbiyyat, dil, tarix və siyasətin rolu kimi mövzular bizi daima düşündürür. Azərbaycan özü də çox dövrlərdən keçdi. Sovetlər quruldu, dağıldı və s. Bunların hamısını danışmaq geniş vaxt alır. Amma, mənəcə, bəzi şeylər söyləyə bildim.

- Gəncsiniz. Allah uzun ömürlər versin. Həm sovet, həm müasir Azərbaycan dövründə yaşamış biri olaraq sizə görə ədəbiyyatda, sənətdə nə kimi dəyişikliklər ola bilər? Bir ədəbiyyatçı olaraq bu barədə fikirləriniz nədir?

- Sovet dövründə Azərbaycanda ədəbiyyatda ideoloji cərəyan əsas olub. Yəni hər hansı bir şair bu dünyanın necəliyinə aid bir şeir yazarsa, sovet ideologiyasına uyğun olmalıydı. Yazıçı sosializm dəyərlərini üstün tutmalı idi. Bu çərçivələrin içində də yaxşı əsərlər yazılırdı. İstedadlı sənətkar sözünü, bir qədər ürkək olsa da, deyə bilirdi. İndi dünya dəyişib. Şairlər, yazıçılar nə istəsələr yaza bilirlər, söyləyə bilirlər.

Amma azad olmaq kifayət deyil, istedad da lazımdır. Bu isə həmişə olmur. Renessans, intibah dövrləri olur. Bir çöküş, sonra da bir irəliləyiş başlayır. Türk, Azərbaycan ədəbiyyatlarında da belədir. Sovet dövründə ideologiya var idi. Amma Azərbaycan musiqisi, klassik musiqi, opera və balet, xalq sənəti,... – bunlar çox inkişaf etdi. Sovetlər dağılanda biz gerilədik. Sanki hər şey dağıldı. Amma sonralar bir canlanma başladı. Həm təhsildə, həm elmdə, həm ədəbiyyatda daha irəliyə getməyə başladıq. Türkiyədə bir az fərqli oldu. Çünki Türkiyədə hər şey təbii yolla getdi. Türk xalqı öz dövlətində yaşadı. Düzdür, burda da ideologiyalar olub. Şairlərdən Türkiyəni tərkdən edən oldu, Sovetlərə gələn oldu (Nazim Hikmət kimi). O şairləri biz oxuduq. Amma sonralar türk ədəbiyyatı da tam azad olmağa başladı; demokratik dəyərlərlə milli dəyərlər bir-birinə qovuşdu.

- Bəs, o dövrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı daha çox hansı ədəbiyyatların təsiri altında qaldı?

- 20-ci illərdə, Sovetlər yeni başlayanda Azərbaycan ədəbiyyatı Türk-Osmanlı və Rus ədəbiyyatlarından ilham aldı. 19-cu əsrdə də belə idi. Sonra Avropa ədəbiyyatı gəldi. Avropa və rus ədəbiyyatı Azərbaycan ədəbiyyatına daha çox təsir

göstərdi. Həm məzmun, mahiyyət baxımından, həm də forma baxımından. Sərbəst şeir gəldi. Amma bu, Azərbaycanda uzunömürlü olmadı, poeziyada vətəndaşlıq qazansa da, nisbətən az yer tutdu. Azərbaycan şairləri bir az sonra yenə heca vəzninə döndülər. Əruz vəzni də yaşadı. Çünki Azərbaycanda musiqi, muğam qəzəl üzərində qurulub. Lakin daha çox heca vəzninə üstünlük verildi.

Rus ədəbiyyatı böyük bir ədəbiyyatdır. Puşkin, Dostoyevski, Tolstoy, Çexov – bu adlar yetərlidir. Amma bizim özünəməxsus ədəbiyyatımız yarandı. Bu daha rus ədəbiyyatı deyildi, onun əlavəsi deyildi. Hər ədəbiyyatda təsir olur. Məsələn, XIX əsrdə Fransız ədəbiyyatının türk ədəbiyyatına böyük təsiri olub, elə deyilmi?

- Gürcüstanda doğulduğunuzu söylədiniz. Sizdə, yəqin ki, üç - azəri, türk, gürcü mədəniyyətinin izləri var. Eyni zamanda, Sovetlərin mədəni basqısını da gördünüz. Ən çox hansını ruhunuza yaxın hiss etdiniz?

- Doğrudur, Gürcüstanda doğulmuşam. Gürcüstan əhalisinin yüzdə ona yaxını azərilərdir. Mən azərilər olan bölgədə, Borçalıda göz açmışam və orta məktəbi orada oxumuşam. Öyrəndiyimiz ədəbiyyat Azərbaycan ədəbiyyatı idi. Onun içində rus ədəbiyyatı da vardı. Mən ədəbiyyatı çox sevdiyim üçün Avropa ədəbiyyatını da oxudum. Gürcü mədəniyyətindən, daha geniş desək, Qafqaz mədəniyyətindən bəhrələndik və ona öz töhfələrimizi verdik. Məsələn, rəqslərimizdə bu təsir açıq görünür. Onunla bərabər Şərqi ədəbiyyatını, klassik İran ədəbiyyatını da öyrəndik. Türk yazıçı və şairlərindən Orhan Vəli, Yaşar Kamal, Rəşad Nuri Güntəkin, Əziz Nesin, Nazim Hikmət kimi mütəfəkkirləri mən əsasən türkcə, bəzən də Azərbaycan türkcəsində oxudum.

- Bəs, bu kitabları necə tapdınız? Yəni, o vaxtı internet də yox idi.

- Türk ədəbiyyatının çox hissəsi Azərbaycan dilinə çevrilmişdi. Amma mən onları türkcə oxumaq istəyirdim. O zamanlar Nazim Hikmətin 10 cildlik kitabı Bolqarıstanda türkcə çap olundu. Mən xahiş etdim, onu mənə gətirdilər, oxudum. Mən Mockvada oxuyanda Türkiyəyə gedənlərdən hər dəfə bizə hansısa kitabları və ya musiqi valları gətirmələrini xahiş edərdim.

Azərbaycanda 1924-1939-cu illər arası latın əlifbası olub. Azərbaycan Türkiyədən öncə latın əlifbasına keçib. Evimizdə də kitablar vardı o zamanlar. Ailəmiz də ədəbiyyatı sevərdi. Həm türk, həm İran ədəbiyyatı vardı. Sədi, Hafiz, Firdovsi, Mövlanə. Onların da bəziləri tərcümə olundu. Ona görə dünya ədəbiyyatını öyrənə bildim. Ədəbiyyata qarşı içimdə həmişə bu sevgi vardı. Viktor Hüqonu

mən elə sevdim ki, yazdığı hər şeyi oxudum. Onun həm ideya və fikirləri maraqlıdır, romantikdir, həm də dili, ifadəsi çox gözəldir. “Səfillər” romanı da azəricəyə çox yaxşı tərcümə olunub, ən çox sevdiyim əsərlərdəndir.

- Həm də tərcüməçisiniz, elə deyilmi?

- Bəli, bir az tərcüməçiliklə də məşğul oluram. Məsələn, rus ədəbiyyatından Jukovski, Baratinski, Tütçev, Fet, Qumilev, Yesenin, Anna Axmatova və s. şairlərdən tərcümələr etmişəm. Fransızcadan və ingiliscədən (W. Blake, Lord Byron və s.) də tərcümələrim var. Tərcüməçilik çətin sənətdir. Şeiri çevirmək isə lap çətindir. Amma bu özü də zövqlü bir işdir. Sən bir şeiri sevirsen və öz-özünə düşünürsen ki, bu mənim doğma dilimdə necə səslənəcək? Bunun bir tərəfi sənətdir, o biri tərəfi də araşdırma. Sanki elmlə ədəbiyyat, sənət birləşir. Tərcüməyə aid elmi araşdırmalarım da var.

- Türkiyədə şeir sahəsində rus ədəbiyyatından ən çox Puşkin tanınır. Onu da ən yaxşı Bəhramoğlu tərcümə edib. Bu mövzuda nə düşünürsünüz?

- Rus ədəbiyyatının türkcəyə tərcüməsini araşdırmışam. Tam səmimi deyim ki, ümumilikdə götürdükdə rus poeziyasının Azərbaycan dilinə tərcüməsi türkcəyə tərcüməsindən dəfələrlə yaxşıdır.

- Niyə?

- Çünki ruslarla azərilər 200 ilə yaxın eyni bir dövlət içində, eyni mədəni mühitdə yaşamışlar. Bir-birini yaxşı anlaşırlar. Rus dilini Azərbaycanda hər kəs yaxşı bilir. Rus şeirlərini Azərbaycanın ən yaxşı şairləri tərcümə edib. Məsələn, Puşkinin “Yevgeni Onegin” poemasının türkcəyə tərcüməsini gördüm. Puşkinin özü xüsusi bir sonet tipi yaradıb. Bu, Şekspir və İtalyan sonetlərindən fərqlənir. Və bizim məşhur şairimiz Səməd Vurğun bunu Azərbaycan dilinə tərcümə etdi. Çox möhtəşəmdir, məzmunu tam əks etdirmiş, formanı tam saxlaya bilmişdir. Sanki tərcümə deyil, azəri şairinin özü yaratdığı mükəmməl bir şeydir. Türkcə tərcüməsi belə deyil, o sonet forması yox olub, sadəcə məzmun qalıb. Amma rus prozası, nəsrli türkcəyə, əsasən, yaxşı tərcümə olunub.

- Yeni dövr türk ədəbiyyatı haqqında nə düşünürsünüz? Ən son oxuduğunuz roman, hekayə...

- Mən klassik ədəbiyyatı çağdaş ədəbiyyatdan daha çox oxuyuram. Səbəbi budur ki, klassik dünya ədəbiyyatında o qədər gözəl əsərlər var ki, onların hamısını oxumağa ömür yetməz. Türk çağdaş ədəbiyyatından Orhan Pamukun bir neçə kitabını – “Mənim adım qırmızı”, “Qara kitab”, “İstanbul” və s. oxudum. Bəzi başqa yazarlardan da oxumuşam. Türk

poeziyasından seçmələrlə tanışam.

- Şeir necə yazılır? Öz çalışmalarınızdan, şeirlərinizdən bəhs edə bilərsinizmi?

- İnsan hər zaman şeir yazmır. İdeya, fikir olmalı, ilham gəlməlidir:

*Bəxtim gülür ara-sıra
Bir sevda qonur başıma.
Bir şeir, bir neçə misra
Hakim olur yaddaşıma...*

Yəni, şeir belə yazılır. Ağına bir misra gəlir və o içində şeirə dönməyə başlayır, bir qədər (bir müddət) sonra kağıza köçürürsən. Kağızda daha gözəl olsun deyə, sadəcə cilalama işi gedir. Mənim İstanbulda yazdığım kiçik bir şeir var. Marmarada gəmiylə gedirdim, gördüm ki, bir quşun qanadı qırılıb, suyun üzərində qalıb:

*İstanbul, Boğaziçi
Tüğyan edir dalğalar.
Dayan bir an, gəmiçi!
Dənizdə bir quş ağlar.*

*Qırılmışdır qanadı
Qalıb suyun üzündə.
İşlər yaman fənadı
Qəm oxunur gözündə.*

*Güvəndiyi göy sular
O quşa qənim oldu.
Nisgil dolu duyğular,
Ağrılar mənim oldu.*

- İlham günləriniz varmı?

- Xüsusilə belə günlər yoxdur. O hər zaman ola bilər. Heç şeir bərədə düşünmədiyən anlarda belə. Göydən bir yarpaq düşər, yağış damcısı düşər, dağ döşündə gül-çiçəkləri görərsən, bir şeir yarana bilər. Mən payızı çox sevirəm. Yarpaqlar saralır, qızılı rəngə çevrilir.

Bir dəfə Malayziyaya getmişdim. Orada gördüm ki, hər şey yaşıldır. Ekvator da yerləşdiyi üçün yarpaqlar, demək olar ki, saralmır. Orda bir şeir yazmışdım; kiçik bir hissəsini oxuyuram:

*Burda nə payız var,
Nə bahar, nə qış.
Oğulsansa gəl bu gərdişə alışı.
Burda xəzan olmur, yarpaq saralmır,
Şairim, vətənə dönməyə çalış.
Burda nə bahar var,
Nə payız, nə qış.*

- Daha çox təbiət mövzusunda yazırsınız?

- Mənim Rusiyada bir kitabım çap olundu. Orda böyük bir şair və tərcüməçi var – Alla Axundova. Yarı rus, yarı azəri qanı olan, Azərbaycanı çox sevən xanımdır. O mənim kitabımı

ruscaya tərcümə etdi. Onlar mənim ən çox sevgi şeirlərimi xoşladılar, bir də fəlsəfi şeirlərimi. Vaxtımız çox şeir deməyə imkan vermir...

*Səni sevdim gündən-günə daha dolğun, daha incə,
Düşünmədən, daşınmadan bər- bəzəksiz, çox sadəcə.
Səni sevdim yerə həsrət yağış kimi, leysan kimi,
Səni sevdim gözəlliyə heyran olan insan kimi.
Sadəcə çox sevdim səni,
Səni sevdim çox sadəcə.*

- Bəs Mövlanə, Yunus Əmrə haqqında nə düşü- nürsünüz?

- Mən Yunus Əmrəni daha öncə tanıdım. Onun dövründə hər kəs farsca yazdı. O isə öz türk dilimizdə. Yunus Əmrə möcüzədir. Onun o dövrdə belə sadə xalq dilində və dərin yazması adamı heyran edir. Mövlanəni isə tərcümədən oxudum. Çox böyük, dərin şairdir. Siz Amerikada, Avropada yerləşən kitab mağazalarına getsəniz, orada dünya şair və mütəfəkkirləri arasında ən çox kitabı olanlardan birinin Mövlanə olduğunu görə bilərsiniz. Məncə, Ömər Xəyyam və Mövlanə Şərq şairləri arasında ingiliscəyə və digər dillərə ən çox tərcümə olunan şairlərdir. Yunus Əmrə və Mövlanə Azərbaycanda da sevilirlər.

Mövlanə 13-cü əsrin ən böyük şairidir. Şairlikdən əlavə səma rəqsləri, Şəms Təbrizi ilə olan söhbət və macəraları, o gözəllik, o fəlsəfə, sufizm (təsəvvüf) ədəbiyyatla bərabər mənəviyyatdır, fəlsəfədir, tarixdir.

- Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətini hansı mədəniyyətə daha yaxın hesab edirsiniz?

- XI-XII yüzillikdə olan Azərbaycan ədəbiyyatı farscadır. Məsələn, Nizami, Xaqani kimi mütəfəkkirlərin yaradıcılığı buna nümunə ola bilər. Amma XIII əsrdən fars dili ilə yanaşı türk dili yayılmağa başladı. Məsələn, Azərbaycan türkcəsində yazan Nəsimi divan ədəbiyyatının ən böyük təmsilçisidir. Füzulinin ən böyük və zəngin divanı Azərbaycan türkcəsindədir. Onun farsca divanı və ərəbcə şeirləri də var. Sonralar, orta əsrlərdə tam Azərbaycan türkcəsində yazan böyük şairlər oldu. O zamanlar Osmanlıda dillər qarışıq idi. Amma bizdə Vəqif vardı (XVIII əsrdə), dili çox səlis, aydın, şeirləri çox gözəldir. XIX yüzillikdə müasirləşmə dövrü başladı. Mirzə Fətəli Axundzadə öz komediyaları ilə ədəbiyyatımıza dil, məzmun, forma baxımından böyük yenilik gətirdi. O zaman öncə söylədiyim kimi, bir az türk, bir az rus ədəbiyyatı təsiri altında qaldıq. Klassik divan ədəbiyyatı, o cümlədən İran ədəbiyyatının təsiri də yox olmadı. XX əsrdə isə onlarla yanaşı Avropanın təsiri artdı, nəticədə müəyyən ideoloji basqılar altında olsa da, gözəl bir ədəbiyyat yarandı.

- O dövrdə fars, türk, rus dilləri hakim idi. Bəs, tərcümə sənəti necə idi?

- Rus təsiri vardı, amma rus dili yox. Azərilər rus dilində, demək olar ki, yazmırdılar. Amma Azərbaycan türkcəsindən ruscaya və başqa dillərə (çox zaman ruscadan) tərcümələr edilərdi və tərsinə, dünya ədəbiyyatı, əsasən, ruscadan dilimizə tərcümə olunardı.

- Bəs, dövlət dili rus dili deyildi?

- Sovetlərin dövlət dili rus dili idi. Təbii ki, hər kəs rusca bilirdi. Azərbaycan Sovetlər içərisində bir cümhuriyyət idi və Azərbaycanın dövlət dili azəri türkcəsi idi. Biz çoxumuz Azərbaycanda təhsil almışıq.

- Gənclərə bir şair, sənət adamı kimi nə məsləhət verərdiniz?

- Ədəbiyyatda hər kəsin öz şəxsi düşüncəsi, öz ifadə üsulu, üslubu var. Nə məsləhət verə bilərəm ki?! Amma şairlərin hər zaman, hər an şeir yazmağı doğru deyil. Yalnız maraqlı ideya və ilham gələndə yazmaq lazımdır. Şeir səmimiyyəti sevir. Dərindən, içdən gəlməlidir. Amma mən demirəm şairlik sadəcə budur, asan bir şeydir. Xeyr, belə deyil. Məsələn, Tolstoy "Hərb və sülh" romanını yazanda, onun bir fəslini, gərək ki, 30-40 dəfə yenidən yazıb. Yəni, bu onun həm də necə məsuliyyətli və əməksevər olduğunu göstərir. Yəni oxuculara nə təqdim ediləcəksə, onun üzərində çox çalışmaq gərəkdir.

- Şairliyinizin rektorluğunuza xüsusi bir uğur gətirdiyini düşünürəm. Çünki şeirin dili birdir. Ölkələri birləşdirən sənətdir. Türkiyəyə gəlin. Allah uzun ömür versin, daha çox şeirlər, romanlar yazmağı qismət etsin.

- Təşəkkür edirəm. Türkiyəyə tez-tez gəlməyi çox xoşlayıram. Burada insanın ruhu da yenilənir, yeni bir fikir, yeni dostluqlar yaranır. Universitet insanı olaraq biz çalışacağıq ki, ən çox tələbələr və müəllimlər gedib gəlsin.

- Yəni, demək istəyirsiniz ki, bütün sahələrdə bir millət, iki dövlət olaq.

- Siz qonaqpərvər və çalışqan bir millətsiz. İnanıram ki, iki dövlət gələcəkdə böyük bir millət olacaq.

- Gəldiyiniz üçün minnətdarıq. Sizi hər zaman Kayseridə, universitetimizdə görmək istəyirik.

- Mən də belə gözəl, proqrama, müzakirəyə görə sizə, rektora, universitet heyətinə öz təşəkkürlərimi bildirirəm. Mən onları Azərbaycana dəvət etdim. Sizləri də dəvət edirəm.

- Çox sağ olun.